

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЧЕРКАСЬКА ДАР'Я ВОЛОДИМИРІВНА

УДК [929:94](477) «1920/1970»

**НАУКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРХЕОЛОГА
Л. М. СЛАВІНА**

07.00.01 – історія України

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Бонь Олександр Іванович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри історії України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Водотика Сергій Григорович,
Херсонський державний університет,
професор кафедри історії України та методики
викладання;

кандидат історичних наук, старший науковий
співробітник
Юркова Оксана Віталіївна,
Інститут історії України НАН України
провідний науковий співробітник відділу історії
України 20–30-х років ХХ ст.

Захист відбудеться 10 січня 2018 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.02 Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розісланий « » грудня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Горпинченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток археологічної науки радянської доби тісно пов'язаний з діяльністю члена-кореспондента Академії наук УРСР, антикознавця, кандидата історичних наук, професора, засновника і багаторічного керівника кафедри археології та музеєзнавства Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка Лазаря Мойсейовича Славина (1906-1971 рр.). Серед пріоритетних завдань сучасних історичних студій є вивчення життя і творчості людей, які присвятили себе науковій праці. Біографістика дозволяє всебічно розглядати історичні процеси через призму діяльності конкретних особистостей. У цьому контексті постає Л. М. Славін, який був серед організаторів української радянської археології, варта окремого дослідження.

Нині існує потреба переосмислити внесок радянських вчених у розвиток науки, всебічно проаналізувати їх доробок, відділивши науково-значущу спадщину від ідеологічних нашарувань, обумовлених радянським тоталітарним режимом. Це повною мірою стосується й історії археології. Адже археологічні джерела, якнайкраще могли свідчити про історію людства з точки зору розвитку економічних відносин та використовувалась для пояснення класової боротьби. Л. М. Славін опинився в центрі цих процесів і був їх учасником в різних наукових центрах СРСР (Ленінграді, Києві і Львові).

Для історичної науки в Україні дослідження з історії археології має істотне значення також через унікальну археологічну спадщину різних періодів та багаті традиції її вивчення. Із студіями щодо пізнання археологічних пам'яток пов'язана діяльність цілої низки визначних вчених, зокрема, це стосується античної археології - Б. В. Фармаковського, Е. фон Штерна, І. В. Бларамберга та інших. Античні пам'ятки півдня України стали одними з перших об'єктів досліджень ще за часів Російської імперії. Тому роботи з класичної археології мають чи не найдовшу традицію розвитку у східноєвропейському регіоні. Л. М. Славін, як представник ленінградської школи античної археології, після переїзду до Києва впроваджував її засади уже в археологічних дослідженнях в радянській Україні.

З іменем вченого пов'язано відродження київського центру з вивчення археологічної спадщини, який працював під егідою Інституту археології АН УРСР. До цієї спільноти відносяться не тільки безпосередньо співробітники інституції, але і науковці, які брали участь у експедиційних роботах та дослідженнях, що провадилися інститутом. Саме Л. М. Славін у 1940-му році очолив Інститут археології, який втратив більшість своїх кадрів у наслідок репресій 1930-х рр., та відновлював діяльність інституції у перші повоєнні роки. Крім того, в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка була створена у 1944 році за його ініціативи третя в Радянському Союзі, після Ленінграду та Москви, кафедра археології. І хоча Л. Славін був радянським вченим, з усіма характеристиками цього явища, все ж документи свідчать, що він на своїх посадах не був ініціатором політико-ідеологічних "чисток".

Досі не втратили значення та є актуальними його роботи з античної археології, основним предметом яких було вивчення Ольвійського полісу. Л. М. Славін присвятив своє життя, вихованню молодих кадрів в археології та популяризації

археологічних знань. Крім того вчений не обмежувався дослідженнями лише в царині античної археології. Його праці з пам'яткоохоронних студій були одними з перших узагальнюючих робіт з методики охорони археологічної спадщини УРСР. У той же час археолог активно займався розвитком музейної справи.

Вивчення наукової та педагогічної діяльності Л. М. Славіна дає змогу висвітлити, яким чином розвивалася археологія та вища історична освіта в радянській Україні в умовах тоталітарного суспільства. Таким чином актуальність даної теми визначається недостатньою її розробкою у вітчизняній історичній науці. Дослідження біографії Лазаря Славіна дозволяє розширити уявлення про розвиток археологічної науки радянської доби.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з проблематикою наукової теми кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка «Складні питання історичної пам'яті країн Центрально-Східної Європи ХХ-ХХІ ст. у парадигмі діалогічності української культури» (Реєстраційний номер: 0116U003294).

Мета дослідження полягає у розкритті ролі Л. М. Славіна у становленні та розвитку київського археологічного центру 1930 – на початку 1970-х рр., в умовах сталінізму, десталінізації та "брежнєвщини".

Поставлена дослідницька мета визначила такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати історіографію, джерельну базу та методологію дослідження.
2. Окреслити етапи становлення Л. М. Славіна як археолога.
3. Висвітлити основні аспекти діяльності Л. М. Славіна як організатора наукових досліджень у царині археології.
4. Охарактеризувати роль науковця у вивченні античної Ольвії.
5. З'ясувати здобуток вченого в галузі охорони пам'яток та музейної справи.
6. Визначити внесок Л. М. Славіна у створення системи підготовки археологів в КДУ імені Т. Г. Шевченка.

Об'єкт дослідження: археолог Лазар Мойсейович Славін.

Предмет дослідження: внесок Л. М. Славіна у формування та розвиток київського археологічного центру та розбудову археологічної науки у радянській Україні.

Хронологічні рамки дослідження становлять 1926 – 1971 рр. Нижня хронологічна межа відноситься до початку роботи Л. М. Славіна у Ольвійській експедиції. Однак, з метою висвітлення процесу становлення Лазаря Мойсейовича як науковця і педагога були використані матеріали від 1906 року (року народження). Верхня хронологічна межа обумовлена роком смерті дослідника.

Методи дослідження становлять загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально історичні (порівняльно-історичний, біографічний, проблемно-хронологічний, ретроспективний), а також мікроісторичного підходу та методології вивчення «антропології професій». Дисертаційне дослідження ґрунтується на принципах історизму, наукової об'єктивності та логіки.

Наукова новизна дослідження: *вперше* здійснено всебічний аналіз наукової та педагогічної діяльності Л. М. Славина; простежено вплив політичних та ідеологічних процесів на радянську наукову інтелігенцію на прикладі біографії Л. М. Славина; на основі впровадження до наукового обігу та аналізу архівних джерел, визначено вплив Л. М. Славина на розвиток української радянської археології у 1930 – 1970-х рр.; реконструйовано найменш вивчені етапи життя науковця; виявлено чинники, які формували розвиток археологічної науки в УРСР та підготовки археологічних кадрів у вищих навчальних закладах. *Суттєво уточнено* внесок Лазаря Славина у створення та розвиток системи підготовки кадрів для української радянської археологічної науки; інформацію про різні аспекти наукової діяльності археолога та вставлено, що Л. М. Славін не тільки вів дослідження, але також започаткував розвиток студій з історії вивчення пам'яток, пам'яткоохоронної та музейної справи, створив ряд методичних розробок з викладання археології у ВНЗ.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження і фактологічний матеріал можуть бути використані в узагальнюючих працях з історії науки, історії археологічної думки, історії вищої освіти.

Особистий внесок автора полягає у постановці мети та завдань дисертації і цілісній розробці усіх її складових. Автором уведено до наукового обігу ряд раніше неопублікованих джерел, крім того виявлено і атрибутовано досі невідомі архівні матеріали та фотодокументи, що пов'язані з науковою та педагогічною діяльністю Л. М. Славина. Зокрема, виявлено листування між дослідником та М. Я. Рудинським у справі роботи Львівського відділу ІА АН УРСР; фотографії, зроблені під час досліджень Ольвії у другій половині 1940-х рр.; підготовлені Л. М. Славиним матеріали, що стосувалися розробки нормативно-правових актів з охорони культурної спадщини УРСР.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки роботи були викладені на 12 наукових конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти» 27 березня 2014, м. Київ; Міжнародна заочна наукова конференція “Science and Education in Australia, America and Eurasia: Fundamental and Applied Science” 25 червня 2014, м. Мельбурн; VIII Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та аспірантів «VIII Машерівські читання» 16-17 жовтня 2014, м. Вітебськ; Всеукраїнська науково-практична конференція "Археологічні студії: здобутки та перспективи - 2015" 11 березня 2015, м. Київ; V щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція «Київ і кияни у соціокультурному просторі XIX - XXI століть: європейський цивілізаційний вимір» 27 травня 2015, м. Київ; Міжнародна науково-практична конференція «Історія археології: міжособистісні та інституціональні комунікації» 15-16 жовтня 2015, м. Львів; XXIV загальнопольський з'їзд студентів- істориків. Тема виступу: «Udział Łazarza Sławina w tworzeniu lwowskiego oddziału Instytutu Archeologii Akademii Nauk Ukrainkiej SRR». 22 квітня 2016, м. Краків; VI щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція «Київ і кияни у соціокультурному просторі XIX-XXI століть: особистість в історії» 26 травня 2016, м. Київ; Міжнародна наукова конференція

«Культурное наследие: исследование, освоение, продвижение» 31 травня-1 червня 2016, м. Кишинев; IV міжнародна конференція «Історія археології: архівна та музейна спадщина Центральної та Східної Європи». 6-7 жовтня 2016, м. Львів; Всеукраїнська науково-практична конференція «Археологічні студії: здобутки та перспективи - 2017» 25 січня 2017, м. Київ; Міжнародна науково-практична конференція «Другі киевознавчі читання: історія та етнокультура», присвячена 100-річчю Української революції 1917-1921 рр., 29 березня 2017 р., Київ.

Публікації: за темою дисертаційного дослідження автором опубліковано 15 одноосібних наукових публікацій: 6 у фахових виданнях, визначених переліком ДАК МОН, 4 у зарубіжних виданнях, 6 додаткових.

Структура і обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, п'яти розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (381 найменувань) та 7 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінок машинопису. Основний текст –263 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, проаналізовано стан її висвітлення; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет вивчення. З'ясовано теоретико-методологічні засади дисертації, встановлено наукову новизну, окреслено перспективи практичного застосування результатів роботи, зазначено форми апробації дослідження, охарактеризовано його структуру.

У Розділі 1 **«Історіографія та джерела дослідження»** проаналізовано історіографію питання, використані у роботі джерела та методи дослідження. У підрозділі 1.1. *"Стан наукової розробки теми"* наукові праці, які стосуються висвітлення різних аспектів діяльності Л. М. Славина розподілено за відповідними групами:

- першу групу складають роботи, що присвячені вивченню наукової та науково-організаційної діяльності археолога. Серед них - праці таких дослідників, як В. В. Крапівіна, А. С. Русяєва, С. Б. Буйських, О. В. Каряка, Г. О. Станіцина;

- другу групу складають публікації, що стосуються діяльності Лазаря Славина у академічних інституціях: студії, де згадується про роботу Лазаря Мойсейовича у Державної академії історії матеріальної культури - слід зазначити таких істориків, як В. Ф. Генінга, Н. І. Платонову, Л. С. Клейна, О. О. Формозова; праці про роботу Л. М. Славина на керівних посадах в ІА АН УРСР, зокрема, слід вказати узагальнюючі роботи дослідників Н. Д. Полонської-Василенко, П. П. Курінного, М. О. Міллера, В. М. Корпусова;

- про освіту науковця згадано у публікаціях присвячених вивченню вищої освіти у 1920 рр., зокрема, у таких дослідників, як А. Аврус, Н. І. Платонові. Аналізом науково-педагогічної діяльності вченого у своїх дослідженнях займалася Л. Г. Самойленко;

- також у окрему важливу групу виділені роботи з вивчення історії археології у СРСР та в Україні. Цю тему піднімали у свої роботах цілий ряд українських (І. Г. Шовкопляс, Я. І. Пастернак, В. А. Колесникова, А. С. Яненко, А. Ю. Баукова,

О. С. Ситник) та закордонних дослідників (А. Абрамович, Б. Триггер, П. Барфорд, Я. Лех, Л. Клейн). Огляд історіографії дозволяє стверджувати, що життя та професійна діяльність Л. М. Славіна вивчалися досі не систематично та у більшості випадків у контексті інших досліджень.

Теж можна зазначити і про висвітлення діяльності Лазаря Мойсейовича як археолога та педагога. Тому багато аспектів професійної діяльності Л. М. Славіна ще не були предметом наукових пошуків, зокрема науково-організаційна, міжнародна наукова, пам'яткоохоронна, музезознавча робота. Не досліджувалась його праця у контексті ідеологічних кампаній боротьби з українською «буржуазною» наукою та «космополітизмом». Вимагає перегляду і переоцінки його роботи на керівних посадах у ІА АН УРСР. Все це свідчить про необхідність системного та комплексного дослідження, висновки якого б базувались на архівних, усно-історичних та опублікованих джерелах.

Підрозділ 1.2. "*Джерельна база*" присвячено огляду опрацьованого у ході дисертаційного дослідження комплексу різнопланових джерел, які умовно розподілено на:

- *джерела державних органів*: постанови, розпорядження, інструкції. Завдяки їх опрацюванню стає зрозумілим контекст діяльності та реалії функціонування науки у радянській Україні та яким чином регламентувалася робота науковців цього періоду, в тому числі і Л. М. Славіна.

- *документи про наукову та науково-організаційну діяльність вченого*: ця група репрезентована різними планами, звітами, наказами, розпорядженнями від Президії АН УРСР, адміністрації ІА АН УРСР та КДУ імені Т. Г. Шевченка.

- важливою категорією матеріалів є *епістолярії*, які показують зв'язки вченого-археолога з колегами, учнями та знайомими. Ця категорія джерел дає змогу вивчити не лише діяльність науковця, але і його суб'єктивні погляди на наукову та організаційну роботу. Відповідно до тогочасних реалій, у листах не має жодної згадки про оцінки політичної ситуації або критики режиму.

- *Особові справи Л. М. Славіна*: з ДАІМК (з 1929-1938), КДУ імені Т. Г. Шевченка (1944-1970) та ІА АН УРСР (1944-1971) (Архів відділу кадрів), Архіву Президії НАН України (1937-1969).

До джерел *особового походження* відноситься ще дві категорії:

- *Спогади учнів та колег* Л. М. Славіна, на основі яких вийшла збірка матеріалів конференції до 90-річчя науковця та два номери журналу «Археологія». Важливе місце у корпусі джерел займають спогади та листи співробітників Львівських археологічних інституцій (Я. Пастернак, К. Міхаловськи) та їх учнів і колег (Л. Прес, Я. Гурба), котрі були знайомі з ученим.

- Окрему групу складають *іконографічні джерела*: фотографії з Л. М. Славіним у різні моменти його життя, а також креслення та малюнки (зроблені ним власноруч).

Джерельна база дослідження є насиченою та має різні типи джерел, які дають змогу об'єктивно реконструювати особливості діяльності науковця радянської доби та простежити різноманітні аспекти життя Л. М. Славіна. Джерела мають достатню кількість інформації, що створює підґрунтя для ґрунтовної характеристики наукових

та педагогічних здобутків археолога та визначення його ролі у формуванні та розвитку київського археологічного центру.

У підрозділі 1.3. *"Теоретико-методологічні засади"* окреслено принципи, методи та ключові поняття, використані у дисертації. Автор спирається на різні методи як загально наукові, так і спеціально історичні. У дисертації враховані сучасні підходи до вивчення історії науки та біографій науковців, зокрема такі як «культурна антропологія», «антропологія професій». Зосередження на особливостях археологічної науки та їх впливі на дослідників, у даній роботі на прикладі Л. М. Славіна дає змогу більш об'єктивно вивчити його науковий та педагогічний доробок. А сучасні публікації з біографістики дають змогу розділити ідеологічні нашарування та офіційну позицію від реальної спадщини науковця.

Розділ 2 «Становлення Л. М. Славіна як науковця» досліджується біографія археолога, у контексті аналізу соціо-культурних та політико-ідеологічних процесів, що відбувалися у першій третині ХХ ст.

У підрозділі 2.1 *«Формування світоглядних переконань дослідника»* простежено вплив на особистість Лазаря Славіна його походження з Вітебська, з неможливої єврейської родини. Однак, соціальні процеси, що відбувалися у 1920-х рр. дозволили майбутньому археологу скористатися «соціальним ліфтом» і отримати якісну, фахову освіту у науковців світового рівня. Період формування наукового світогляду Л. М. Славіна припав на період гострих змін в суспільстві. Він, з одного боку пройшов достатньо типовий шлях для першої генерації радянських науковців від сина рахівника до наукового співробітника центральної інституції у сфері археології всього СРСР, а з іншого – особливості його характеру та людські якості (в першу чергу працелюбство та любов до своєї професії) визначили сферу його наукових інтересів. Саме в ленінградський період життя науковець заклав дружні стосунки з видатними представниками археологічної науки і в подальшому активно їх використовував вже як український радянський археолог.

У підрозділі 2.2. *"Навчання в Ленінградському державному університеті"* висвітлено період навчання дослідника у потужному осередку археологічної науки. Науковець здобув якісну фахову підготовку, навчаючись в ЛДУ, протягом того періоду, коли в ньому ще викладали представники «старої» школи, зокрема Б. В. Фармаковський, проте вже активно розроблялися нові методи ведення археологічних досліджень. Також важливим є те, що у 1920-ті рр. була створена база для переведення археології на марксистську методологію, з відповідною зміною мети археологічних досліджень від «скарбошукацтва» до вивчення соціально-економічних змін в суспільстві, спираючись на археологічні джерела. Фактично, Л. М. Славін у період свого становлення і як особистість, і як науковець опинився в епіцентрі значних перетворень.

У підрозділі 2.3. *"Робота у Державній академії історії матеріальної культури"* прослідковано, як Лазар Славін, після завершення навчання продовжив свою наукову кар'єру, але вже у науковій інституції. У цей час в Ленінграді вже сформувалася і активно діяла нова генерація науковців, які в основу своїх досліджень поклали постулати марксизму. Безумовно, що і Л. М. Славін відносився до них. Крім того цей період в археології отримав назву "методологічного

перелому", що означало остаточне включення археології до історичних дисциплін та створення ідеологічної бази для археологічних досліджень. Робота у ДАІМК дала можливість молодому науковцю на практиці закріпити отримані знання. Л. М. Славін став свідком і учасником переформатування інституції під політичні реалії того часу. Саме на кінець 1920-х - початок 1930-х рр. припали гучні справи, пов'язані з чистками у середовищі ленінградської наукової інтелігенції ("Академічна справа", "справа славістів") та впровадження одіозних теорій, наприклад, "нового вчення про мови" М. Марра. Однозначно, що формування майбутнього науковця у таких умовах вплинуло на подальшу його наукову кар'єру.

Розділ 3 «**Наукова діяльність Лазаря Славіна**», розкриває одну з найвагоміших та багатогранних сфер в роботі дослідника. На основі опублікованих робіт, документів з особистого архіву вченого, який містить неопубліковані тексти, численний підготовчий матеріал, проаналізовано його науковий доробок. У підрозділі 3.1. "*Л. М. Славін як дослідник Ольвійського полісу*" аналізується еволюція його наукових поглядів. Лазар Мойсейович Славін, не зважаючи на свою активну викладацьку діяльність і роботу в якості організатора науки, завжди найбільшу увагу приділяв саме археологічним дослідженням. Здобувши ґрунтовну фахову освіту, науковець, не зважаючи на політичні процеси та ідеологічний догматизм радянської науки залишався на позиціях об'єктивізму та науковості у своїх дослідженнях. Проте, враховуючи складну ситуацію та примат ідеології над науковими принципами науковець мусив вводити до своїх публікацій елементи, необхідні для реалій того часу: критику «псевдонаукових» теорій, прославлення принципів марксизму-ленінізму тощо.

Однак, у своїй роботі дослідник проявив себе не лише як високоосвічений і фахово підготовлений науковець, а і як людина, котра постійно потребувала розширювати межі пізнання. Керуючи Ольвійською експедицією 35 років, він ініціював проведення систематичних досліджень не тільки самого городища, але й некрополю та навколишніх поселень. Комплексним завданням багаторічного дослідження Ольвійського полісу стала вивчення історичної топографії міста. Крім того, саме ним була розроблена власна періодизація розвитку Ольвійського полісу, спираючись на багаторічний досвід власних досліджень пам'ятки.

До честі науковця, він завжди вірив у свої учнів і довіряв проводити самостійні дослідження як в самій Ольвії, так і на поселеннях, що належали до Ольвійської хори. Крім того науковець у своїх наукових пошуках активно користувався особистими зв'язками та запрошував до участі у роботах в Ольвії своїх колег з різних інституцій та країн.

Підрозділ 3.2. "*Внесок Лазаря Славіна у охорону пам'яток*" присвячено вивченню ролі науковця у становлення системи охорони археологічної спадщини УРСР. Л. М. Славін не тільки займався вивченням пам'яток археології, але й переймався їх збереженням для прийдешніх поколінь. Науковець причетний до створення системи охорони пам'яток як на методологічному, так і на практичному рівні. Зокрема він брав участь у розробці «Положення про охорону пам'ятників культури» 1948 р. у аспектах, що стосувалися археологічних об'єктів. Також науковець створив і видав ряд публікацій та методичних рекомендацій, стосовно

заходів з охорони археологічних об'єктів. Безумовна їх цінність, підкріплена багаторічним впровадженням їх в Ольвійському заповіднику. До пам'яткоохоронної роботи він також залучав і своїх учнів. Науковець долучився до діяльності ряду громадських організацій зокрема, УТОПІК та Одеського археологічного товариства, яке було відновлено завдяки активній участі Лазаря Мойсейовича. Також археолог брав участь у розробці законодавства, пов'язаного з охороною культурної спадщини.

У підрозділі 3.3. "*Музейницький напрям у діяльності Л. М. Славина*" окреслено основні аспекти роботи археолога у музейній справі. Вченому, як і всім радянським науковцям, доводилося зберігати баланс між політико-ідеологічними вимогами та науковою об'єктивністю, відстоювати свої наукові погляди. Хоч науковця і не можна називати фахівцем з музейної справи, але протягом життя він тісно був пов'язаний з музейними колекціями та з людьми, котрі ними опікувалися. Лазар Славін активно опікувався музеями, де зберігалися матеріали археологічних досліджень та працювали його учні. Зокрема, сам працював над концепціями експозицій, наприклад, у Херсонському краєзнавчому музеї та експозиції при кафедрі археології та музеєзнавства КДУ імені Т. Г. Шевченка, створював методичні рекомендації, але найголовніше прищеплював любов та повагу до музейної справи своїм учням. Проте, відповідно до реалі, візії науковця про роботу музеїв відповідали радянським уявленням. Тому його робота відображала і ідеологічні упередження.

Розділ 4 "Лазар Славін як організатор наукової роботи в УРСР" присвячений вивченню ролі дослідника на розвиток археологічної науки у Радянській Україні у контексті складної ідеологічної ситуації та війни.

У підрозділі 4.1. "*Л. М. Славина у контексті розвитку інституційної археології (1938 – 1941)*" розглянуто перші роки дослідника у Києві на керівних посадах ІА АН УРСР. Отримавши 1937 року запрошення від АН УРСР для роботи спочатку заступником директора Інституту археології УРСР, а потім і директором (1938-1941 та 1944-1946 роки), Л. М. Славін відновив наукову діяльність Інституту археології після хвилі чисток та репресій серед археологів та значно розширив її вектори (відкриття філії Інституту археології у Львові, проведення великих археологічних конференцій всесоюзного масштабу, підготовка наукових кадрів тощо). Таким чином професор з 1938 року перебував на керівних посадах в Інституті археології АН УРСР, паралельно у системі самої АН УРСР. Слід враховувати, що при переїзді до Києва з Ленінграду, де науковець працював у системі ДАІМК, Лазар Мойсейович не мав необхідного управлінського досвіду. Умови в українській радянській археології наприкінці 1930-х років були абсолютно несприятливі для проведення наукових досліджень. Через те, що археологічні кадри були значною мірою знищені політичними чистками і фактично перед молодим науковцем стояло завдання відновити археологічні дослідження. Також необхідно було включити в поле радянської науки львівських науковців, котрі увійшли до складу АН УРСР через приєднання західноукраїнських земель у 1939 році.

У підрозділі 4.2. "*Участь Лазаря Славина у роботі Львівської філії ІА АН УРСР*" розглянуто роль вченого у зачаткуванні філії та роботі львівських археологів. Створення у Львові в 1940 році філії Інституту археології в першу чергу

мало на меті об'єднання та зміцнення зв'язків між Львовом і центром у Києві (а фактично – Москвою), а також – включення львівської археології, що представляла європейську наукову школу, до сталінського розуміння марксистського трактування археологічної науки. Лазар Мойсейович, обіймаючи посаду директора Інституту археології АН УРСР, а згодом – посаду заступника директора, докладно зусиль, аби львівські вчені не лише продовжили свої дослідження, але й активно обмінювалися досвідом зі своїми колегами з різних частин УРСР, беручи участь у конференціях та експедиціях, які організовував Інститут археології АН УРСР. Відзначимо важливість того, що Л. М. Славін був, перш за все, вченим, організатором науки і педагогом, тому він активно захищав талановиті кадри у Львові і навіть після еміграції деяких львівських археологів продовжував підтримувати з ними зв'язки (К. Маєвський, З. Ганшинець).

У підрозділі 4.3. "*Діяльність Лазаря Славіна в роки евакуації та повоєнний час (1941 – 1953 рр.)*" йде мова про роботу Л. М. Славіна в евакуації та відновлення роботи археологічних інституцій після Другої світової війни, тому що, крім втрати спеціалістів (які частково загинули, а частково виїхали за кордон), у науковій сфері гостро відчувався брак матеріального забезпечення (відсутність приміщень для роботи, втрата бібліотек, фондів та архівів, що були знищені, також відсутність необхідного інвентаря). У кінці 1940 – на початку 1950-х рр. науковець також займав посаду директора Ольвійського заповідника, а це означало, що, окрім проведення наукових досліджень, він мав забезпечити відновлення інфраструктури інституції. Крім того, робота дослідника піддавалася гострій критиці через низьку ідейну заангажованість вченого. У цей час Лазар Мойсейович опинився у лещатах двох масштабних ідеологічних процесів: боротьби зі школою М. С. Грушевського та з космополітизмом. Як результат у 1953 році його було звільнено з Інституту археології і тільки у 1959 році він зміг повернутися туди на роботу, як штатний співробітник, а не як дослідник на громадських засадах.

Розділ 5 "**Науково-педагогічна діяльність Лазаря Мойсейовича Славіна**" подано окремі аспекти педагогічної діяльності дослідника, у першу чергу у КДУ імені Т. Г. Шевченка.

У підрозділі 5.1. "*Науково-педагогічна робота Л. М. Славіна у контексті розвитку археологічної науки у 1939–1953 рр.*" розглянуто роль Л. М. Славіна у створенні кафедри археології КДУ імені Т. Г. Шевченка. Після переїзду до Києва у 1938 році, для роботи на керівних посадах в ІА АН УРСР, науковець опинився у складній ситуації. Це було викликано нестачею кваліфікованих кадрів в археології та музейній справі. Після репресій 1930-х рр. та втрат на фронтах Другої світової війни в УРСР практично не залишилося місцевих кваліфікованих кадрів, в тому числі і археологів. Тому важливим завданням для Лазаря Мойсейовича стало відновлення археологічних досліджень саме українськими дослідниками. Саме це і стало однією з основних причин відкриття кафедри археології в КДУ імені Т. Г. Шевченка. З 1944 по 1953 рр. кафедра археології під керівництвом Л. М. Славіна не тільки була сформована а й успішно забезпечувала викладання необхідних дисциплін з основ археології та музеєзнавства, що дозволило готувати археологів для роботи в УРСР. Перший же випуск був розподілений по профільним

інституціям, в першу чергу в Інститут археології. На педагогічну кар'єру науковця впливали як і глобальні політичні процеси (боротьба зі школою М. С. Грушевського, боротьба з марризмом), так і особистісні фактори. Проте, Л. М. Славін, не зважаючи на перепони, перед усім ставив викладання для своїх студентів, про що свідчать чисельні спогади його учнів. Практично з перших років існування кафедри, її випускники стали основою штату Інституту археології АН УРСР. Крім того, багато випускників було розподілено на роботу в регіональні краєзнавчі музеї, а також музеї історичного профілю. Важливим є те, що штат кафедри за ініціативи Л. М. Славіна складала переважно випускники (згодом і аспіранти) кафедри.

У підрозділі 5.2. *"Внесок Лазар Славін у підготовку археологічних кадрів у 1953–1971 рр."* проаналізовано основні аспекти роботи Л. М. Славіна для розвитку кафедри у зазначений період. З 1953 по 1970 рік КДУ імені Т. Г. Шевченка був основним місцем роботи Л. М. Славіна. Дослідник створив потужну базу для підготовки фахових археологів та музейних працівників. У цей же період науковець поступово запроваджував все більше нових методик для здійснення якісної, різносторонньої підготовки своїх студентів. Проте 1950-ті рр. стали періодом гострих конфліктних ситуацій, які значно вплинули на подальшу діяльність Лазаря Мойсейовича. Також у розділі простежено роль Лазаря Мойсейовича у вихованні наукових кадрів археологів, зокрема, під час підготовки майбутніх кандидатів історичних наук. Протягом життя вчений виступав в якості наукового керівника у дванадцяти дисертантів, зокрема, М. Парович-Пешикан - дослідниці з Белграда (тодішня Югославія).

У підрозділі 5.3. *"Досвід позааудиторного навчання в педагогічній діяльності археолога"* висвітлено роль практичної роботи зі студентами у вигляді навчальних практик у експедиціях та роботи археологічних гуртків. Такі заняття проводилися на різних археологічних об'єктах, даючи можливість студентами порівняти на практиці методики дослідження різних археологічних пам'яток. І ці роботи не були формалізовані, до студентів вчений ставився з повагою і турботою, незважаючи на вимоги часу, що проявлялися у обов'язковому «марксистсько-ленінському» забарвленні кожного з аспектів наукової і навчальної діяльності. Активна практична підготовка студентів-археологів та музеєзнавців давала можливість здобути практичний досвід ще у період навчання та підготуватися до подальшої професійної діяльності після закінчення університету. Велика кількість українських археологів і музейних фахівців пройшли практичну підготовку саме у Л. М. Славіна в Ольвійській експедиції та під час навчання на кафедрі археології та музеєзнавства.

У **Висновках** узагальнено основні результати дисертації:

1) Аналіз історіографії наукової і педагогічної діяльності Л. М. Славіна у 1930-1970-х рр. засвідчив відсутність узагальнюючого біографічного дослідження. Разом з тим на сучасному етапі накопичено значний історіографічний матеріал з історії радянської археології. Зокрема, з історії ленінградської (санкт-петербурзької / ленінградської) та київської археологічних шкіл, представником яких, як учень та організатор, був Лазар Мойсейович. У значній кількості публікацій розкриваються різні аспекти роботи Л. М. Славіна. Достатньо глибоко показано в українській та зарубіжній історіографії: розвиток ленінградських (санкт-петербурзької) та

київських академічних інституцій, де активно працював Лазар Мойсейович. Також знайшли своє відображення роль і місце вченого у створенні і розвитку археологічного напрямку у КДУ імені Т. Г. Шевченка, особливо у галузі підготовки археологічних та музейних кадрів. Важливо підкреслити, що у сучасній історіографії з досліджень розвитку археологічної науки тема радянської післявоєнної археології тільки починає розроблятися. Тому роботи, присвячені вивченню діяльності окремих науковців, у тому числі і Л. М. Славіна, як одного з керівників ІА АН УРСР та найбільшої в УРСР Ольвійської археологічної експедиції, дають можливість створити наратив для подальших досліджень інституціональної історії науки у цей період.

Джерельна база дослідження містить сукупність різних видів джерел, які охоплюють всі періоди життєвого шляху Л. М. Славіна. Найбільш повно різновидовими документами представлений київський період діяльності Лазаря Мойсейовича. Нинішній стан джерельної бази хоча і дозволяє в основних рисах розкрити біографію, навчання та наукову роботу археолога у Вітебську та Ленінграді, але потребує подальшого наукового пошуку. Залучений корпус джерел дозволяє у повній мірі досягнути поставлених у дисертаційному дослідженні мети та завдань.

На основі сучасних методів наукового дослідження біографія Л. М. Славіна автором розглядається в контексті розвитку археологічної науки. Залучення різних методологічних підходів дозволило глибше розкрити особистість науковця. Основними для дисертаційного дослідження стали: порівняльно-історичний, метод критичного аналізу та синтезу джерел, усно-історичний, просопографічний, біографічний методи з урахуванням поглядів «антропології професій» та «історії повсякдення».

2) Автором виділено три основні періоди в біографії Лазаря Мойсейовича: вітебський (1906-1923), ленінградський (1923-1938) та київський (1938-1971). Помітний вплив на особистість дослідника справило його походження з Вітебська, з незаможної єврейської родини. Становлення Л. М. Славіна як науковця відбувалося в умовах соціальних та ідеологічних змін під час навчання та роботи в ЛДУ та ДАІМК. Період навчання Л. М. Славіна в Університеті припав на час фундаментальних змін в археологічній науці: методологічних, кадрових, ідеологічних. З одного боку змінювалась методика і мета ведення археологічних досліджень. А з іншого – археологія, в той час ставала об'єктом та одночасно інструментом ідеологічного впливу. Розглядаючи наукову діяльність Л. М. Славіна слід звернути увагу, що він сформувався як археолог, який підтримував генеральну ідеологічну лінію марксизму в СРСР. Роки роботи дослідника в ДАІМК прийшлися саме на укорінення нових методів та теорій у радянській археології. У Ленінграді він також ознайомився з принципами роботи ДАІМК, що в подальшому вплинуло на діяльність Л. М. Славіна у науково-організаційній сфері у Києві. Не зважаючи на те, що Лазар Мойсейович отримав вчений ступінь без захисту дисертації, його фахова підготовка, науковий доробок та багаторічне керівництво археологічними експедиціями свідчать про його високу професійну кваліфікацію.

3) Призначення Л. М. Славіна заступником директора ІА АН УРСР у 1938 році стало проявом остаточної радянзації археологічної науки в радянській Україні і об'єднанні всіх регіональних центрів під контролем Москви. Даний процес відбувався у кілька етапів і початкові його прояви молодий науковець відчув у Ленінграді. Основою централізації науки стало впровадження спільної методики археологічних досліджень, дискусії щодо яких розпочались ще у кінці 1920-х рр. А також виражалось у відрядженні московських та ленінградських дослідників до академічних установ і експедицій інших республік Радянського Союзу. До 1938 року київська інституціональна археологія пройшла процес перетворення від ВУАК до СІМК та ІМК, а з рештою, до ІА АН УРСР. Такі перетворення принесли кадрові чистки та зміни у штатах наукових співробітників, зміну предмету досліджень від так званого «буржуазного речознавства» через соціологічні та етнографічні дослідження, до вивчення історії матеріальної культури та боротьби класів. Переведення Л. М. Славіна на роботу у Київ припало на фінальний етап даного процесу, результатом якого став розгром київської археологічної науки. І Лазар Мойсейович змушений був відновлювати археологічний центр у Києві. За відносно короткий строк - два роки, ІА АН УРСР, очолюваний дослідником, знову став потужним науковим центром, де проводились загальносоюзні наукові конференції і активно велися наукові дослідження. Однак, процес розвитку був перерваний війною. І саме зусиллями Л. М. Славіна, як директора, після повернення з евакуації вдалося налагодити роботу Інституту археології: було зібрано штат, відновлено матеріальну базу, організовано перші розвідки та експедиції. Автором встановлено, що, не дивлячись на це, Лазар Славін (який був ще відносно молодим), попросив про призначення на керівну посаду в ІА АН УРСР більш досвідченого науковця для покращення його роботи. Крім того Л. М. Славін у своїй роботі на керівних посадах у цей період координував роботу археологів з іншими підрозділів АН УРСР. Це виявлялось у праці над узагальнюючими роботами з історії України та організаційному включенні львівських археологів до українських радянських наукових інституцій.

4) Основною для Л. М. Славіна завжди була діяльність у галузі археологічних досліджень. Науковець став наступником Б. В. Фармаковського, очоливши Ольвійську експедицію у 1936 році після 9 років відсутності постійного начальника експедиції і переділу повноважень між ВУАК (згодом ІМК) та ДАІМК. Лазар Славін залишався керівником Ольвійської експедиції до самої своєї смерті у 1971 році (за виключенням 1941 – 1945 рр.). Крім того він підготував цілу плеяду відомих дослідників античних старожитностей. У своїх роботах науковець наголошував на важливості комплексного дослідження Ольвійського полісу: вивчення історичної топографії міста, виявлення кордонів та поселень хори; аналізу різних аспектів життя населення. Цьому були присвячені дисертації його учнів і значні за обсягом та ґрунтовні публікації самого Л. М. Славіна. При цьому Лазар Славін був традиційним радянським дослідником і в його роботах чітко простежувався формаційний підхід та теорії, що в різні періоди були піднесені до рангу офіційних радянською владою. Однак, його наукові роботи були достатньо аргументовані, фахові, ґрунтовні і досі у певних аспектах не втратили свого

наукового значення для античної археології. У першу чергу через уведення до наукового обігу значного фактологічного матеріалу. Археологічна наука здійснила поступальний розвиток з часу досліджень вченого: крім виявлення нових джерел, змінилася і археологічна теорія та методологія, і це слід враховувати, аналізуючи науковий доробок Л. М. Славина. Тому деякі формулювання та висновки археолога виглядають застарілими, однак саме науковець та його учні сформували сучасну школу античної археології в Україні. Наукові праці Лазаря Мойсейовича та підготовлені ним дослідники залишили цілий пласт в історіографії вивчення античних колоній Північного Причорномор'я.

5) Важливу роль у діяльності Л. М. Славина відіграли пам'яткоохороні дослідження, адже однією з основних функцій археології як науки є збереження артефактів. Л. М. Славін вважав, що знахідки здобуті при дослідженні українських пам'яток мають зберігатися саме в українських музеях. Цьому він присвятив низку своїх публікацій та науково-методичних розробок. Археолог не тільки створював наукові концепції експозицій музеїв, але і активно сприяв, щоб краєзнавчі музеї радянської України у включали у свої експозиції предмети з місцевих пам'яток. Лазар Мойсейович не тільки опікувався артефактами як науковець, але саме завдяки його зусиллям було покращено і законодавче забезпечення системи охорони пам'яток.

6) Основною метою створення кафедри археології КДУ імені Т. Г. Шевченко Л. М. Славина бачив підготовку археологічних кадрів для роботи на археологічних пам'ятках у межах УРСР. Протягом всієї своєї науково-педагогічної кар'єри науковець акцентував свою увагу на особливостях саме місцевої, української археології. Практично з перших років існування кафедри, її випускники стали основою штату ІА АН УРСР. Крім того, багато його вихованців було розподілено на роботу в місцеві краєзнавчі та історичні музеї. Важливим є те, що штат кафедри за ініціативи Л. М. Славина склали переважно її випускники. У своїй науково-педагогічній діяльності археолог не тільки спирався на значний польовий досвід та знання, але і проявив себе як відкрита, щира і добра людина. Не зважаючи на ідеологічний прес та бюрократію, Лазарю Мойсейовичу вдавалося проводити на кафедрі наукові стажування іноземних дослідників, організувати лекції відомих науковців для студентів і у рамках освітньої підготовки майбутніх археологів відвідувати найбільші музеї СРСР з екскурсіями.

Професійна діяльність Л. М. Славина безумовно вплинула на розвиток української радянської археології. У контексті своєї діяльності, дослідник став свідком радянської археологічної науки спочатку у Ленінграді, а згодом у Києві; був звинувачений у використанні праць «українських націоналістів» під час процесу боротьби з «українською буржуазною наукою»; звинувачувався, хоч і не відкрито, у «безродному космополітизмі»; змушений був розкритикувати свою діяльність під час антимаррівської кампанії. Така доля характерна для багатьох вчених радянської епохи. Однак жодних документальних підтверджень того, що Л. М. Славін отримав здобутки та просування кар'єрними сходами завдяки чомусь крім власної фаховості та працелюбства не має. Проте є ціла плеяда випускників кафедри археології та

музеєзнавства КНУ імені Т. Г. Шевченка, які з завдячують своєму фаховому та науковому зростанню Лазарю Мойсейовичу Славину.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Черкаська Д. В. (2017) Робота Лазаря Славина у Державній академії історії матеріальної культури. *Київські історичні студії*, 1, 103-109.

2. Черкаська Д. В. (2017) Участь Л. М. Славина в діяльності Львівської філії Інституту археології Академії наук УРСР. *Магістеріум*, 67, 106-110.

3. Черкаська Д. В. (2016) Зауваги до оцінок діяльності Лазаря Славина у працях представників української діаспори 1950-1960-х років. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Історія»*, 51, 147 – 153.

4. Черкаська Д. В. (2016) «Чи знають товариші історики?» Лазар Славін у контексті боротьби з «українською буржуазною наукою». *Краєзнавство*, 3/4, 241-251.

5. Черкаська Д. В. (2015) Педагогічна діяльність Л. М. Славина у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка в 1939 – 1953 рр. *Література та культура Полісся*, Вип. 79, 180-189.

6. Черкаська Д. В. (2014) Діяльність Л. М. Славина в галузі охорони пам'яток археології у повоєнний період. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди "Історія та географія"*, Вип. 50, 185-190.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Черкасская Д. В. (2017) Биографии ученых в изучении истории археологии. *Древности Средне-Западной России и сопредельных территорий. Материалы XXXIII международной студенческой археолого-этнографической конференции 18-19 мая 2017 года, Брянск*.

Брянск; РИО БГУ, 46-52.

8. Черкасская Д. В. (2016) Роль Л. М. Славина в возобновлении работы Института археологии АН УССР после возвращения из эвакуации в 1944-1947 гг. *Древности Средне-Западной России и сопредельных территорий. Материалы XXXII международной студенческой археолого-этнографической конференции 21-23 мая 2016 года, Брянск*.

Брянск; РИО БГУ, 94-103.

9. Черкаська Д. В. (2015) Навчальні практики та наукові гуртки в педагогічній діяльності Л. М. Славина. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, Вип. 19. Історія археології: міжособистісні та інституціональні комунікації, 375-383.

10. Черкасская Д. В. (2016) О восстановление работы Института археологии АН УССР после возвращения из эвакуации в 1944-1947 гг. *Культурное наследие: Исследование, освоение, продвижение. Программа и тезисы докладов, 31 мая-2 июня 2016 г., Кишинев*.

Кишинев: Institut Patrimoniului Academiei de Stiinta Moldovei, 2016, 67-68.

11. Черкаська Д. В. (2015) Створення музею на кафедрі археології Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка за участю Л.М. Славіна. *Київ і кияни у соціокультурному просторі XIX–XXI століть: європейський цивілізаційний вимір : матер. V щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф., 27 трав. 2015 р., м. Київ.*

12. Черкасская Д. В. (2014) Витебский период в жизни Лазаря Моисеевича Славина на основе личных дел ученого. *VIII Машеровские чтения: материалы международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых, 16-17 октября 2014, Витебск.*

Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 129-130.

13. Черкаська Д.В. (2014) Створення кафедри археології Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка (на матеріалах Державного архіву м. Києва). *Редкол.: О.П. Реснт (голова), В.П. Капелюшний, О.П. Гончаров, Н.В. Терес. Київознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 250-річчю від дня народження Максима Берлінського, 27 березня 2014 р., Київ. К.: ПП «Фоліант», 156 – 160*

які додатково відображають наукові результати дисертації.

14. Черкаська Д. В. (2015) Про відновлення роботи Ольвійського історико-археологічного заповідника у післявоєнні роки. *Київські історичні студії (Збірник наукових праць), № 1, 16-20.*

15. Черкаська Д.В. (2014) Участь Лазаря Мойсейовича Славіна у відновленні одеського археологічного товариства. *Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах/Гол. ред. В. Савченко; Ред. кол.: О. Бажан, Т. Гончарук та ін. Асоціація європейської культури “Золота акація”, Вип. 17, 290 - 294.*

АНОТАЦІЯ

Черкаська Д. В. НАУКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРХЕОЛОГА Л. М. СЛАВІНА

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 – історія України. - Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2018.

Діяльність Л. М. Славіна припала на складний для науки період, коли дослідження, підпорядковувалися не принципам об’єктивізму та науковості, а концепціям та догмам, що визначалися владою, як єдино вірні. Тому професійна діяльність науковця у дисертаційному дослідженні розглядається не тільки з точки зору розвитку наукової думки, але і з точки зору політико-ідеологічних впливів, як безпосередньо на Л. М. Славіна, так і на гуманітарні науки загалом. Доля дослідника була досить типовою для молодих вчених, що здобували освіту у 1920-х рр. І жодними чином не можна відкидати те, що протягом всієї своєї наукової кар’єри Лазар Мойсейович залишався радянським дослідником, методологічною основою роботи якого був формаційний підхід. Однак, його фахова підготовка, досвід

роботи, особисті якості та любов до археології дозволили відновити київський археологічний центр після репресій 1930 рр. та Другої світової війни як потужний осередок радянської науки. Крім відновлення втрат вчений активно сприяв розвитку та популяризації археології.

Л. М. Славін створив у Києві на базі кафедри археології та музеєзнавства КДУ імені Т. Г. Шевченка систему підготовки кваліфікованих кадрів для дослідження та збереження пам'яток саме на території УРСР. Його професійна діяльність безумовно вплинула на розвиток української радянської археології. Як археолог-антикознавець, дослідник багато років очолював дослідження однієї з найвідоміших українських археологічних пам'яток – античної Ольвії. Також вчений займався методичними та теоретичними розробками у галузі історії археології, пам'яткоохоронних досліджень, музейної справи.

Л.М. Славін у своїй діяльності на високому фаховому рівні запроваджував нові, актуальні методики, створив ряд узагальнюючих праць з різних аспектів вивчення найдавнішого минулого УРСР та підготував кілька генерацій відомих фахівців з археології, охорони пам'яток та музейної справи, що називають себе його учнями. Наукові дослідження Л. М. Славина і досі не втратили своєї актуальності. А його учні та наступні покоління археологів, продовжують розвивати археологічну науку.

Ключові слова: Л. М. Славін, історія археології, радянська археологія, кафедра археології та музеєзнавства КНУ імені Т. Г. Шевченка, Ольвія, антична археологія, музеєзнавство, охорона пам'яток археології.

АННОТАЦИЯ

Черкасская Д. В. **НАУЧНАЯ И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АРХЕОЛОГА Л. М. СЛАВИНА**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.01 - история Украины. - Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2018.

Деятельность Л. М. Славина пришлась на сложный для науки период, когда научные исследования, подчинялись не принципы объективизма и научности, а концепциям и догмам, которые определялись властью, как единственно верные. Поэтому профессиональная деятельность ученого в диссертационном исследовании рассматривается не только с точки зрения развития научной мысли, но и с точки зрения политико-идеологических воздействий, как непосредственно на Л. М. Славина, так и на гуманитарные науки в целом. Судьба исследователя была довольно типичной для молодых ученых, получивших образование в 1920-е гг. и никаким образом нельзя отвергать то, что на протяжении всей своей научной карьеры Лазарь Моисеевич оставался советским исследователем, методологической основой работы которого был формационный подход. Однако, его профессиональная подготовка, опыт работы, личные качества и любовь к археологии позволили восстановить киевский археологический центр после репрессий 1930-х гг. и Второй мировой войны как мощный центр советской науки. Кроме восстановления потерь учений активно способствовал развитию и популяризации археологии.

Л. М. Славин создал в Киеве на базе кафедры археологии и музееведения КГУ имени Т. Г. Шевченко систему подготовки квалифицированных кадров для исследования и сохранения памятников именно на территории УССР. Его профессиональная деятельность безусловно повлияла на развитие украинской советской археологии. Как археолог-антиковед, исследователь много лет возглавлявший исследование одного из самых известных украинских археологических памятников - античной Ольвии. Также ученый занимался методическими и теоретическими разработками в области истории археологии, охраны памятников, музейного дела.

Л. Славин в своей деятельности на высоком профессиональном уровне вводил новые, актуальные методы, создал ряд обобщающих трудов по различным аспектам изучения древнейшего прошлого УССР и подготовил несколько поколений известных специалистов по археологии, охране памятников и музейному делу, которые называют себя его учениками. Научные исследования Л. М. Славина до сих пор не потеряли своей актуальности. А его ученики и последующие поколения археологов, продолжают развивать археологическую науку.

Ключевые слова: Л. М. Славин, история археологии, советская археология, кафедра археологии и музееведения КГУ имени Т. Г. Шевченко, Ольвия, античная археология, музееведение, охрана памятников археологии.

SUMMARY

Cherkaska D. **SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF ARCHAEOLOGIST LAZARUS SLAVIN**

Dissertation to obtain the degree of candidate of historical sciences (PhD) in specialty 07.00.01 - History of Ukraine. - Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2018.

The process of evolution of archaeological science in Ukraine in the Soviet period is tightly connected with the activity of Lazarri Slavin (1906-1971) – Corresponding Member of the Academy of Sciences of Ukrainian SSR, antiquist, candidate of historical sciences, professor, founder and head of the department of archaeology and museum studies of Taras Shevchenko Kyiv State University. The character of Lazarus Slavin, who was one of the organizers and leaders of Ukrainian Soviet archaeology starting from 1940's is worth its own study. L. Slavin has used the base of department of archaeology and museum sciences of Taras Shevchenko Kyiv State University to create a training system for quality research professionals that were taught to study and preserve monuments specifically in the territory of Ukraine SSR. Contemporary scientists are pointing out that it was Lazarus Slavin's science-education work that manifested his talent in the most brilliant way.

The professional activity of L. Slavin has most certainly influenced the development of Ukrainian Soviet archaeology. As an archaeologist-antiquist for many years he has lead the studying of one of the most famous Ukrainian archaeological complexes – the ancient Olbia. L. Slavin has also participated in methodical and theoretical innovations in the fields of history of archaeology, monument preservation and museum science. In his highly professionally rated work the scientist has introduced innovative and current methods, created a series of encompassing studies on various aspects of researching of the

most ancient history of Ukrainian SSR and has trained several generations of world-class specialists in archaeology, monument preservation and museum science that proudly call themselves his students. The scientific novelty of the study resides in establishing and developing of the cognitive problem which requires a comprehensive and complex studying of the scientific and educational activity of L. Slavin, and in particular his role as a scientist during formation and evolution of Kyiv archaeological center in the times of Stalinism, de-Stalinization and "brezhnyevschyna":

Key words: L. Slavin, history of archeology, Soviet archeology, Archeology and museumlogy Department of the Taras Shevchenko National University, Olbia, ancient archeology, museumlogy, archeology sites.